

Asutawa Kogu

4. istungjärk. Protokoll nr. 140 (21).

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 10. juunil 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 90 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: töö- ja hoolekandeministri abi **A. Tulp**, riigikontrolöör **K. Einbund**.

P ä e w a k o r d :

1. Eesti wabariigi põhiseadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**, pärast esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

Juhataja **J. Seljamaa**: Awan Asutawa Kogu koosoleku. Päewakord on rahwaesitajatele kätte jagatud.

L. Eesti wabariigi põhiseadus — II lugemisel.

Põhiseaduse komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): „V peatükk. Walitsusest. § 57. Walitsemise wõimu teostab Eesti Wabariigi Walitsus.“

Luban enesele paar sõna seletuseks. See paragrahw põhiseaduse eelnõus on põhjapanew terwele V peatükile. Komisjonil ei olnud mitte wäga kerge otsustada, sest selle paragrahwi kohta tuli lõpulikult seisukoht wõtta, kuna see määrab ära, missugune walitsemise kord peab Eestis olema. Kas peab täidesaatew wõim Eestis seisma ühe isiku, wõi kolleegiumi käes. Kui teie mäletate põhiseadust komisjoni esimesel lugemisel, siis oli seal öeldud, et täidesaatew wõimu Eestis teostab president. Teisel lugemisel muutis komisjon põhiseaduse V peatüki põhjalikult; siis on juba teises redaktsioonis öeldud, et walitsuse wõimu Eestis teostab Wabariigi Walitsus, kes seisab koos peaministri ja ministritest. Lugu oli õieti sarnane, et nendes küsimustes komisjon ühemeelisele, täielikule kokkuleppele ei jõudnud, waid juhuslik komisjoni koosseis andis tihti

lausa risti teine teise wastu käiwaid otsuseid. Wiimati ühel õige täielikul komisjoni koosistumisel otsustati siiski jääda selle eelnõu kawa juurde, mida praegu Asutawale Kogule ette kannan. Motiivid komisjoni enamusel, kes selle redaktsiooni poolt hääletasid, olid lühidalt kokkuwõttes järgmised: Eesti on rahwawalitsuslik riik, kus mitte ainult seadusandlus rahwa walwe all ei saa rahwakogu käes olla, waid kus kogu walitsemine, kogu walitsuslik tegewus kindlas tasakaalus peab olema rahwast esitawa kogu tahtmise ja tarwidusega; see kogu näitab iseendast rahwa tahtmist. Pealegi arwas komisjon, et täidesaatew wõimu koondamine ühe isiku kätte oleks rahwa suweräänse õiguse kärpimine, kuigi see üksik isik wõiks rahwa poolt walitud olla ja tema teatud waheaegade järele uuesti rahwa hindamise alla tulla wõiks uutel presidendi walimistel. Presidendi juurde oleks wõinud komisjoni enamus ainult sel juhtumisel peatama jääda, kui meie oleksime soowinud wanade Ameerika föderalistide wõi Montesquie aegsete riigi teooriate juurde jääda, mis nõuawad, et täidesaatew wõim täitsa kindlalt eraldatud oleks seadusandlikust wõimust, nii et kahe wõimu wahel mingisugust kokkupuutumist olla ei tohiks. Ajalugu on aga eitanud sarnast äärmist piirjoont täidesaatew wõimu ja seadusandliku wõimu wahel. Muuseas wõib isegi seda näidet ette tuua, et Ameerikas, kus põhimõttelikult on püütud täielikku lahutust läbi wiia kahe wõimu wahel, tegelikult see ometi kindlaid tagajärgi andnud pole. Et ta seda mitte andnud ei ole, näeme departemangude juhatuse ametiseseadmisest, kus hoolimata sellest, et president küll ainult täidesaatew wõimu teostab, ometi senati asjaks on tehtud departemangude juhatuse ametiseseadmine, kuna aga ministrite ametiseseadmine on seatud senati tahtmise alla. Ikkagi tuleb presidendil tähtsamates riigiküsimustes pöörata senati enese wõi senati komisjoni poole, kuigi konstitutsioonis seda ette nähtud ei ole. Edasi ei tohi meie seda unustada, et tegelikult täidesaatew wõimu käsitlemine ühe ini-

mese poolt täitsa võimatu on. Seda ei käsita Prantsuse president, ei käsita ka Põhja-Ameerika Ühisriikide president, kuigi seaduse järele nad seda peaksid tegema. Prantsusmaal on ministrid seatud parlamendi kindla kontrolli ja tahtmise alla ja Ameerikas peab Ühisriikide president nii siseküsimustes kui ka välisküsimustes oma lähemate kaastööliste, nimelt departemangu juhatajate kogu poole pöörama ja neile alati selles mõttes vastu tulema, et ta mitte ei saa departemangu juhatajate tahtmise vastu oma otsust läbi suruda. Departemangude juhatajad aga ripuvad suurel määral senatist ära.

Kaalutaw oleks meil olnud see põhjus, et seadusandlik koda juba seaduse välja on töötanud, ja ainult tema elluviimine teatawat kontrolli nõuab. Sellest võiks siis järgneda presidendi vajadus. Kui presidendile antakse kui mitte otsekohane, siis ometi kontroleeriw „veto“ õigus, siis just selle õiguse vastu waidles komisjoni enamus kõige kategooriliselt. Meie ei saa mitte aru, mispärast üksikud liikmed vähem ekslikud oleksid, kui suur kogu. Mispärast arwatakse, et üksiku isiku seisukoht õigem tohiks olla, kui rahwa poolt walitud esitajate seisukoht. Meie arwates on wastuwõetaw see seisukord, kus rahwas ise kontrolli ja walwet teostab. Peale selle, nii palju kui sennistes riikide praktikas teada, on „veto“ õigus muutunud tõketegevemiseks radikaalsele seadustele. Nii ei ole ka „veto“ õiguse mõttes presidendi instituudi loomine Eestis tarwilik. Räägitakse, et presidendi seismine riigi eesotsas välise hiilguse ja aupaistuse pärast tarwilik on, kuid meie arwame, et demokraatlikule riigile ei lähe mitte sarnast aupaistust waja. Kõiki neid põhjendusi arwesse wõttes oli komisjoni enamus selles arwamises, et Eesti wabariigis on täidesaatew wõim koondatud walitsuse kätte, mis ühtlasi wõimaldaks ka kõige tihedamat kontakti seaduseandjatega.

J. Lattik (krst.): Wäga austatud rahwasaadikud! Nagu komisjoni aruandja juba tähendas, on see paragrahw põhiseaduse komisjonis palju waidlusi ja wastuwaidlusi tekitanud, sest et see küsimus omast kohast wäga suure tähtsusega on. Ma arwan, et see üsna wõimalik on, et rahwasaadik, kes komis-

joni töödest osa ei wõtnud, siin oma arwamisi wõib wabalt ette tuua, mis tema südame peal selle küsimuse kohta oleksid. Meie rahwas on suweräänne peremees ja nüüd on jutt sellest, kelle kätte tema tulewikus oma wõimu teostamise annab, see tähendab, kelle käes tulewikus walitsemise wõim seisab: kas kolleegiumi käes, wõi eraldab ta ühe isiku, tõstab teda kõrgemale kõigist parteiwõitlustest ja loob, nõnda öelda, ühe sümboli, mis teda ühendab, mis teda esitab.

Siin tahan mina natukene ajalugu meelde tuletada, kuidas see eestlaste juures ammu on olnud, kui nad weel wabad olid, siis oli neil ka loodud oma kindel walitsemise instituut; see oli nimelt „wanem“. Üksikud kihelkonnawanemad jagasid pärast sõda saaki ja rahuajal mõistsid kohut. Üksikutest kihelkonnawanematest paistsid anderikkamad välja ja said maakonnawanemateks; nende wõim oli juba suurem, nad kuulutasid sõda ja tegid rahu. Meil on palju andmeid arwata, et nemad rahwa asju hästi juhtinud on. (Wahelhüüe: Kas see konstitutsioon on?) Ma wõin teile mõnda ajalugu nimetada. (Wahelhüüe: Kas muinasjutte wõi?) Ka muinasjutt on wäga tarwilik materiaal rahwa elu uurimisel. Ma seaksin üles küsimuse: kas meie rahwas sallib sarnast instituuti wõi mitte? Meil on selle instituudi vastu toodud demokraatlikku korda. Öeldakse, kuidas wõib seista üks isik väljaspool rahwast, kes oleks kroonitud weel isesuguse aupaistusega ja kellel oleks õigus sõda kuulutada, rahu teha jne. Edasi on ette toodud, et meie rahwa hing ei salliwat niisugust aupaistelist isikut, see olewat temale täiesti wõõras, tema ei wõiwat kummardada ebajumalat. Ma arwan, et üleliigset demokraatlikkust ei maksaks siin karta, samuti ei usu ma, et meie hakkaksime oma presidenti kummardama, kui jumalat. Sarnane kummardamise kultus on Slaawi tõust meile üle tulnud. Slaawi tõu ekstreem-inimesed on need, kes lähewad ühest äärmusest teise, kes kummardawad kord ühte isikut põlwi maas, kuid kes teine kord ta ära heidawad ja söimawad kõige nilbemate sõnadega. Eestlane on korrekt inimene, tema oskab wäga hästi inimesest lugu pidada, kellele ta ise on andnud õigused ja keda ta on walinud omale esitajaks. See lugupidamine saaks eestlasel tingimata olema, kui

temale antakse võimalus walida omale wanemat — presidenti. Selles isikus näeb ta õieti iseennast, näeb oma tööd ja waewa. Festlane on inimene, kes omal ühtegi kodu ei saa kujutada, kui seal ei ole õiget peremeest. Peremehe mõiste on eestlase juures palju sügawam, kui ühegi teise rahwa juures. (A. Anderson, tõer.: See on orjaajast!) Ei ole. Orjaajal oli peremehe mõiste hoopis teine, kui nüüd. Rasketel aegadel on ikka nii olnud, et üks isik tõstetakse ette ja tema kätte antakse erakordselt suured õigused.

Juhataja J. Seljamaa: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja K. Ast: Õieti on mul väga vähe selle kõne kohta öelda, sest see kõne ei olnud mitte riigiteadlase, waid tahtis olla Eesti hingeteadlase kõne. Ta kõneles presidentist kui wõimust, kes kõrgemal seisab igasugusest parteiwõitlusest. Mis aga puutub Eesti wanematesse, siis waikib ajalugu nende kohta. Meie ei tea, mida nad enesest kujutasid, rahwamälestusse on nad jäänud, kui wahwad sõjawägede juhid. Kas neil mingisugust iseäralikku wõimu peale selle weel oli, seda meie öelda ei tea. Üldse arwan mina, et meie oma minewiku peale toetades endale tarwilikku wõi parajat walitsemise wormi ei saa luua. Kuigi Eesti omal ajal riiklik ja rahwuslik üksus on olnud, siis eraldab meid ometi tollest ajast sarnane ajaloo wõõ. et kõik traditsioonid ja mälestused ununesid. Praegu tuleb Eesti pikast ja põlisest isewalitsemise surwest, ja sellest ajast ei ole meil mitte mingisuguseid meie praegu tarwilikke kogemusi. Kui meie tahame leida parajat ja ajasündsat walitsemise wiisi, siis peame pöörama demokraatia tarkuse poole, mitte Eesti rahwa ajaloolise tarkuse poole. Et Eesti hingele iseäranis omane oleks wõimu ja walitsuse kehastamine ühes isikus, seda ei saa kuidagi selgeks teha. Selge on aga see, et Eesti, rewolutsiooni läbi käinult ja tundes neid halbtusi, mis endaga kaasas kannab isewalitsuslik riigikord, tahab püsima jääda ja edaspidi elada rahwawalitsusliku riigina. Härja Lattik on ennast pisut eksiteele wiia lasknud ajalooandmetest „Ilowaiski“ järel; seal räägitakse Miininist ja Posharskist, kes olewat Wene riigi wabastanud raskel ja ajaloolisel silmapilgul. Et sarnane Mii-

nini ja Posharski tegude tunnustamine mitte enam püsiw tarkus ei ole, seda oleme meie juba ära näinud. Meie tahame oma wõimu wõimalikult laialt esitatud walitsuse kätte usaldada. Kui ühe inimese juhtimisest jutt wõib olla, siis on see ainult sõjawägede juhatus; seda näeme meie oma põhiseaduse eelnõus ka ette. Ma ei leia mitte tarwilikuks riigioiguse waral käesolewat paragrahwi kaitsema hakata. Tuletan ainult ühte pisikest asjakest meelde, nimelt seda, et presidendi wõim niisugusena, nagu ta praegu konstitutsioonilistes riikides tuntud on, mitte millegi poolest ei erine monarhide wõimust. Belgia kuningas oma wõimu poolest ei ole mitte suurem, kui Prantsuse president; sellest järeldame, et presidendi instituut on õieti kuningriiklikkude kordade wõi traditsioonide jätkamine. Et see ka ajalooliselt nõnda on, näitab meie Prantsuse wabariigi loomise lugu, ja Prantsuse presidendi ametisseadmise lugu. 71. aastal oli Prantsusmaal rahwuskogu oma suure enamuse poolest monarhistlik. Monarhistlikud woolud olid oma wahel tülis, kuna nende seas leidus bonapartistid, burbonid, ja orleanistid, siis ei suutnud nad kuningriiki wälja kuulutada, ja jäi ajutiselt ainuke abinõu, nimelt wabariiki luua. Selle wabariigiga mängisid nad 4 kunni 5 aastat, kunni siis lõpulikult põhiseadus wälja töötati. Kuningriiklased oleksid olukorra muidugi nii wiisi tahtnud jätta, ühtlasi konstitutsiooni kindlustada, siis oleks kerge olnud riigipöörde puhul presidendi asemel istutada ainult kuningat ja asi oleks täitsa korras. Muidugi ei läinud see ajalooline kalkulasioon mitte korda, mis monarhistide poolt mitmekordselt soowiti, kuid ma ütlen, see näide on iseenesest väga tähelpanuwääriline, et meie temast presidendi seadust ja selle instituudi kohta selgust omandaksime, selles mõttes, et meie ära näeksime, et presidendi instituut sallitaw ja kaitstud on ainult monarhistlikul ajal omandatud mõistete ja arusaamiste pärast. Eestil oma minewiku poolest sarnaseid waateid ei tohiks mitte olla, ja sarnaste traditsioonidega ei wõi Eesti ka mitte kiidelda.

Toetan komisjoni ettepanekut ja soowitan akl. Lattik'u ettepanekut tagasi lükata.

Juhataja J. Seljamaa: § 57. kohta on 2 ettepanekut. Akl. Lattik'u

ettepanek ja komisjoni ettepanek. Need on paralleel-ettepanekud ja tulewad esiteks poolt hääletamisele. Esimesena panen hääletamisele akl. Lattik'u ettepaneku, mis järgmiselt kõlab: „Walitsemise wõimu teostab Eestis wabariigi president.“

(Hääletatakse.) Komisjoni ettepanek on saanud absoluutse enamuse, sellega wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb):

§ 58. Walitsus seisab koos peaministrit ja ministritest. Wiimaste arw, tööjaotus nende wahel, kui ka lähem asjaajamise kord määratakse eriseaduses kindlaks.

N. Kann (krst.): Asutaw Kogu kardab seda sõna „president“ ja sellepärast panen ma ette § 58 sõna „peaminister“ asemel panna „riigiwanem“. (Naer pahemal pool.)

Juhataja J. Seljamaa: Lõpu-sõna on aruandjal.

Aruandja K. Ast: Põhiseaduse komisjon sarnase ettepaneku kohta seisukohta wõtta ei ole saanud, sellepärast et komisjonis seda küsimust arutusel ei ole olnud. Arwan, et komisjon kindlasti sarnase ettepaneku wastu oleks ja omalt poolt lisan juurde, et igatahes sarnane eestistamine, nagu ta selle ettepanekuga on mõeldud, iseendast Eestile küll tugewust ja rahwuslikku püsiwust kinnitada ei suuda. Olen selle ettepaneku wastu.

Juhataja J. Seljamaa: Käesolewa paragrahwi kohta on parandus tehtud akl. Kann'i poolt, sõna „peaministrit“ asemel tarwitada „riigiwanemast“. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on akl. Kann'i ettepanek tagasi lükatud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 58 komisjoni redaktsioonis wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb):

„§ 59. Wabariigi Walitsuse kutsub ametisse ja wabastab sellest riigiwolikogu. Üksiku ministri lahkumise puhul täidab tema kohuseid uue ametisse astumiseni üks Wabariigi Walitsuse liigest walitsuse määramisel.“

Pean tarwilikuks juurde lisada, et komisjon läbi on kaalunud need wõimalused, missugusel teel riigiwolikogu wõiks Wabariigi Walitsuse walida. Wabariigi Walitsuse all on mõeldaw kõikide ministrite walimine korraga, oleks mõelda wõinud peaministri wahmist, kus üksikute ministrite walimist ei oleks, waid peaminister kutsub teised ametisse. Põhiseaduse komisjon arwas kõigeparemaks jätta seda lahtiseks ja redigeerida paragrahw niiviisi, et riigiwolikogul oleks wõimalik igasugust teed tarwitada.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 59 wastu wõetud.

Aruandja K. Ast kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 60—64.

§ 60. Wabariigi Walitsus juhib riigi sise- ja wälispoliitikat, hoolitseb riigi wälise puutumatus, sisemise julgeoleku ja seaduste täitmise eest. Tema:

1) seab kokku riigi sissetulekute- ja wäljaminekute eelarwe ja paneb selle ette riigiwolikogule kinnitamiseks;

2) nimetab ametisse ja wabastab sellest kaitsewäelisi ja kodanlisi ametnikke, niipalju kui see ülesanne ei ole usaldatud seaduste järele teiste ametiasutuste kätte;

3) teeb Eesti wabariigi nimel lepinguid wõraste riikidega ja paneb need ette riigiwolikogule kinnitamiseks;

4) kuulutab sõda ja teeb rahu riigiwolikogu wastawa otsuse põhjal;

5) kuulutab wälja kaitseisukorra nii üksikutes riigiosades, kui ka terwes riigis ja paneb seda ette riigiwolikogule kinnitamiseks;

6) paneb ette seaduseelnõusid riigiwolikogule;

7) annab wälja seadustega kokkõlas määrusi ja korraldusi ja

8) otsustab armuandmise palwed.

§ 61. Peaminister esitab Eesti wabariiki, juhib ja ühtlustab Wabariigi Walitsuse tegewust, juhatab walitsuse istumisi ja wõib üksikutelt ministritelt nende tegewuse kohta aru pärida.

§ 62. Peaministrile määrab Wabariigi Walitsus oma liigete hulgast asetäitja.

§ 63. Walitsuse istumised on kinnised. Ainult iseäralikkudel pidulikkudel juhtumistel võib neid lahtisteks kuulutada.

§ 64. Wabariigi Walitsusel peab olema riigivolikogu usaldus. Walitsus ehk tema üksikud liikmed lahkuwad ametist, kui riigivolikogu neile otsekohest umbusaldust awaldab.

A r u a n d j a **K. Ast** (loeb):

§ 65. Wabariigi Walitsuse juures on walitsuse kantselei, mis seisab peaministri walwe all. Walitsuse kantseleid juhatab walitsuse sekretäär, kelle Wabariigi Walitsus ametisse nimetab.

(Juhatama hakkab esimees **A. Rei**.)

J. Seljamaa (töer.): Tööerakonna rühma nimel teen ettepaneku § 65. lügeda „Walitsuse kantselei ja walitsuse sekretääri“ asemel — „riigikantselei ja riigisekretäär“, nii et § 65 järgmiselt tuleks redigeerida: „Wabariigi Walitsuse juures on riigikantselei, mis seisab peaministri walwe all. Riigikantseleid juhatab riigisekretäär, kelle Wabariigi Walitsus ametisse nimetab.“ — Põhjuseks oleks wast see, et kantselei asub peaministri juures, ja peaminister esitab riiki, nõnda et loomulik oleks, kui peaministri juures olew kantselei — riigikantseleiks, nimetatakse, nõndasamuti ka sekretäär — riigisekretääriks.

J. Wain (sd.): Härra Seljamaa sidus oma ettepanekut sellega, et peaminister esitab riiki, mille pärast siis ka sekretäär tuleks riigisekretääriks nimetada. Siis ehk riigiesitamise sekretääriks. Walitsusel on peale esitamise veel palju funktsioone ja kõik need asjad, mis walitsuse arutamise alla, ja mitte üksikute ministrite teostada jääwad, ei ole seotud välise esitusega, sellepärast ei saa siduda kantseleitööd selle mõistega. Walitsuse kantselei ei täida mitte ainult peaministri ülesandeid, waid walitsuse poolt antud ülesandeid. Wõtame näiteks maakonnawalitsuse. Ka seal nimetatakse kantselei maakonnawalitsuse kantseleiks, mitte maakonna kantseleiks. Nii on küllalt aluseid, et see paragrahw nõnda saaks wastu wõetud, nagu ta on ette pandud komisjoni poolt.

O. Strandman (töer.): Ma tahtsin paari sõnaga tööerakonna ettepaneku kohta selgust anda. Täna sel põhisea-

duse eelnõu arutamisel tehti meil kõige pealt ettepanek, et see paragrahw wälja jätta, ja ka loomulik on, et walitsus ilma kantseleita töötada ei saa, niisama peab temal ka sekretäär olema, niisugune sekretäär peab ka igal ministril olema, nii et üldse mõtet ei ole seda paragrahwi põhiseadusesse panna, — on ju arusaadaw kõik iseenesest ja iseäralikke õigusi sel sekretääril ega kantseleil ei ole. Aga ma pean ütleva, et põhiseaduse komisjoni enamus, nende seas ka sotsiaaldemokraadid, leidis, et siiski ilusam on, kui walitsuse kohta seda on ära öeldud, et tal kantselei ja sekretäär on, kelle kohta ära öeldakse, et ta alla kirjutab ühes peaministri ja wastawa ministriga. Kui nüüd need põhjused olid ära kuulatud, siis otsustas tööerakond, ja ma pean ütleva, õigusega, et siis peaks suurem ulatus ja suurem tähtsus antama walitsuse kantseleile, kui kõiksugu teistele kantseleidele ja teiste ministrite sekretääridele, ja siis peaks loomulikult teistsugune nimetus olema. Iseenesest ei ole siin põhimõttelikku küsimust, waid see on lihtsalt, kuidas nüüd põhiseaduses selle asutuse nimetus ilusam oleks ja selles mõttes arwan mina, et Asutaw Kogu rahwaesitaja Seljamaa ettepanekule täieliku toetuse peaks andma.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Ast: Ma pean ütleva, et komisjoni nimel ma mitte ei saa härra Seljamaa poolt tehtud parandusega ühineda. Kuidawiisi ka ei ristitaks seda kawatsetawat sekretääri, tingimata jääks ta walitsuse sekretääriks. Selle sekretääri ülesanne, nii nagu meie seda wõiksime järeldada, seisab selles, et ta walitsuse otsused korralikult redigeerib ja nad õigesse kohta saadab, ning oma allkirja andes wastutab selle eest, et otsused oleksid õieti wälja kirjutatud. Tema kaudu wõib igaüks järel pärida teateid walitsuse kätte tulnud paberite üle, tema kaudu wõib nõutada wäljawõtteid walitsuse istumiste protokollidest jne. Neid funktsioone tal mitte ei ole, mida teistes maades riigisekretääril on. See nimi juba iseenesest — riigisekretäär — wõib neid, kes mitte ei tea, misugused ülesanded meie nimetatud walitsuse sekretäärile anname, eksitusse wiia, sest et mujal pool mõistetakse riigisekretääri nime all koguni midagi

muud, kui paljalt walitsuse sekretääri ja sellelt seisukohalt waadates waidlen ma härra Seljamaa poolt tehtud ettepaneku wastu. Pean aga oma poolt ütleva, et kahtlemata sellel küsimusel isäralikku tähtsust tõesti ei ole.

Juhataja A. Rei: Rhs. Seljamaa poolt on tulnud parandused § 65. kohta. Nimelt lugeda „walitsuse sekretääri“ asemel „riigisekretäär“, ja „walitsuse kantselei“ asemele — „riigikantselei“. Panen need ettepanekud hääletamisele. (Hääletatakse.) Seega on nähtawa enamusega rhs. Seljamaa ettepanekud wastu wõetud.

Nüüd panen ma § 65. uuesti tehtud parandustega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see paragrahw wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb):

§ 66. Kõik walitsemise aktid, mis walitsuse poolt antakse, peawad kandma peaministri, wastawa ministri ja walitsuse sekretääri allkirja.

J. Seljamaa (lõer.): Ma tahsin ainult öelda, et kooskõlas olla teiste paragrahwidega, siis teen ma niisuguse ettepaneku ka siin wõtta „walitsuse sekretääri“ asemel „riigisekretäär“.

Juhataja A. Rei: Et Asutaw Kogu on juba otsustanud ühtluse pärast teetada seda ettepanekut, mis § 65. kohta on tehtud, sellepärast tuleb siis ka § 66. selles uues redaktsioonis hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 66. wastu wõetud.

Aruandja K. Ast (loeb):

§ 67. Peaministri ja ministrite kohtulikule wastutusele wõtmine ametialaliste süütegude eest wõib sündida üksnes riigiwolikogu sellekohase otsuse põhjal. Asja arutamine allub Riigikohtule.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 67. wastu wõetud.

H. Põhi (krst.): Ma panen ette järgmine paragrahw Eesti wabariigi põhiseadusesse wastu wõtta: „§ 67-a. Kohalikkude vähemusrahwuste huwide kaitseks luuakse Wabariigi Walitsuse juures rahwussekretariaadid, kelle juhatajad (rahwussekretäärid) vähemusrahwuste

organisatsioonide ettepanekul Wabariigi Walitsuse poolt ametisse määratakse. Rahwussekretääridel on õigus referentidena esineda Wabariigi Walitsuses“. Selle ettepaneku teen ma sellepärast, et rahwussekretäärid senni haridusministeeriumi juures on töötanud, kuna tegew töö on näidanud, et haridusministeeriumis ainult nende küsimustega tegemist tuleb teha, mis haridusesse puutuwad ja mis haridusministeeriumi alla kuuluwad, kuid küsimustega, mis teiste ministeeriumide alla käiwad, ei saa meie seal tegemist teha ja sellepärast oleks soowitaw, et rahwussekretäärid Wabariigi Walitsuse juurde saaksid loetud.

Juhataja A. Rei: Sõna on aruandjal lõpukokkuwõtteks.

Aruandja K. Ast: Komisjoni nimel ei saa ma selle ettepanekuga mitte ühineda. Sennikaua, kui jutt on rahwuskultuurist, niikaua on need huwid piiratud haridusalaga ja sel juhtumisel on loomulik, et need rahwussekretäärid, keda seal teatud rahwusest määratakse, haridusministeeriumi juurde saaksid, kui aga tahetakse neid, rahwussekretäärisid walitsuse juurde ametisse seada, siis peab juba nendele rahwussekretääridele hoopis teistsugune kompetents kätte antama, kui seda meie ajuüne walitsemise kord kätte määras. Niikaua, kui Asutaw Kogu seda küsimust selles mõttes otsustanud ei ole, niikaua leian ma täitsa otsustarbetuks paigutada rahwussekretääre walitsuse juurde. Mina olen selles arwamises, et meie maal vähemusrahwustel mitte kultuuriline autonoomia, waid poliitiline autonoomia kindlustatud peaks olema. Sel juhtumisel ei wõiks nad oma rahwusesitaja poolt mõnda organisatsiooni walida, mille kokkusead ja õigus walimise suhtes ka wäga küsitaw olnud, waid siis peaks neile hääleõiguse andma, kuid seda ei ole Asutaw Kogu mitte wastu wõtnud ja arutades ainult käesolewat põhiseaduse peatükki, ei leia mina mingisugust põhjust olewat seda ettepanekut, mis on tehtud Asutawale Kogule rahwaesitaja härra Põhl'i poolt. wastu wõtta, nimelt just sellepärast, et ka need sekretäärid, kui nad oleksid walitawad üksikute organisatsioonide poolt, ei ole juba sarnase puuduliku wolituse wõi ametniku seaduse tõttu kuidagi wiisi õigustatud kandma sarnaseid laiendatud funktsioone, mis nende wiibimist Waba-

riigi Walitsuse juures õigustaks ja mis neile õiguse annaks walitsuse kantseleid tarwitada. Rahwussekretärid, kes praegu haridusministeeriumi juures on, nende ülesanne on — juhtida kultuuriliste huwidega piiratud asju ja loomulikult on nende koht haridusministeeriumi juures.

Juhataja **A. Rei**: Härra Põhl'i poolt on ettepanek tehtud uus paragrahw wastu wõtta. Komisjoni aruandja ei ole sellega ühinenud. Hääletamise motiivide kohta on sõna rhs. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Mina hääletan selle paragrahwi wastu, mitte sellepärast, et ma põhimõttelikult wastu olen, waid sellepärast, et meie põhiseaduses ei tohiks sarnaseid üksikasjalisi määrusi ette tulla, sellega piiraksime meie neid paragrahwe, mida meie ka täna enne oleme wastu wõtnud. Meie § 58. kõneleb nii: Walitsus seisab koos peaministri ja ministritest. Wiimaste arw, tööjaotus nende wahel, kui ka lähem asjaajamise kord määratakse eriseaduses kindlaks. Seega on wõimalus iseäralikke ministeeriume luua, mis jääb tulewiku määrata. Praegune riiklik elu on täiesti wäljakujunemata, nii et täiesti asjata on neid ära määrata ühe wõi teise ministeeriumi wõi walitsuse juurde. Miks peame meie seda kaitsma, et põhiseadus peab ära määrama tööjaotuse walitsuse liigete wahel. Walitsuse ametkondade lähem töö äramääramine ei pea kohta leidma põhiseaduses, kui meie juba wähemadki asutused oleme eriseadustele käsitada jätnud.

Juhataja **A. Rei**: Rahwaesitaja Põhl'i poolt on järgmine paragrahw wastuwõtmiseks ette pandud: „Kohalikkude vähemusrahwuste huwide kaitses luuakse Wabariigi Walitsuse juurde rahwussekretariaadid, kelle juhatajad (rahwussekretärid) vähemusrahwuste organisatsioonide ettepanekul Wabariigi Walitsuse poolt ametisse määratakse. Rahwussekretäridel on õigus referentidena esineda Wabariigi Walitsuses.“ Pannem selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Aruandja **T. Kalbus** kannab ette ja eraldi hääletamisel

wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 68—71.

Peatükk VI. Kohtust. § 68. Õiguse mõistmist Eesti teostawad omas tegewuses rippumatud kohtud.

§ 69. Ülemat kohtuwõimu Eestis teostab riigivolikogu poolt walitud riigikohtunikudest koosseisew Riigikohus.

§ 70. Kohtunikke, kui nad seaduse järele walitawad ei ole, nimetab ametisse Riigikohus.

§ 71. Kohtunikke wõib ametist tagandada ainult kohtu teel.

Kohtunikke wõib wastu nende tahtmist ühest kohast teise paigutada ainult seaduse täitmisest tingitud juhtumistel.

Aruandja **T. Kalbus** (loeb):

§ 72. Kohtunikud ei pea peale seadustes ettenähtud juhtumiste, kõrwalist palgalist ametit.

K. Baars (töer.): Teen ettepaneku sõnade „ei pea“ asemele panna sõnad „ei wõi pidada“.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **T. Kalbus**: Et see puht redaktsiooniline parandus on, siis ühinen ma sellega.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) § 72. on ühes parandusega nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 73. ja 74.

§ 73. Sellekohaste seaduste alusel ja korras alluwad üksikud liigid kriminaal asju wandekohtule. Wandekohtunikke ei seo eelmise paragrahwi nõuded.

§ 74. Erakorralised kohtud on lubatud sellekohase seaduse piirides ainult sõjaajal, kaitseseisukorras ja sõjalae wadel.

Juhataja **A. Rei**: Järgmine peatükk on „Omawalitsusest“. Komisjoni aruandjaks on rhs. Kübarsepp. Et rhs. Kübarsepp'a siin ei ole, on aruandjaks rhs. Anderkopp.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): „Peatükk VII. Omawalitsusest. § 75. Kohalikkude huwide ja tarwiduste eest hoolitsewad omawalitsused. Samade

kaudu teostab walitsemist koha peal riigiwõim niipalju, kui seaduses selleks ei ole loodud eriasutusi“.

Selle paragrahwi põhimõtte kandsin mina siis ette, kui I lugemine Asutawas Kogus oli, sellepärast tohiksid Asutawa Kogu liikmed sellega igatahes tuttawad olla.

K. P ä t s (maal.): § 75. 1-ses pooles on tähendatud need ülesanded, mis omawalitsuse piirkonda eriseadustega tahtakse määrata. Need oleksid kohalikud huwid ja kohalikkude tarwiduste eest hoolitsemine. Pean tähendama, et see piiramine wananenud waatega seletataw on. Oli aeg, meie teame, et Wene walitsuse ajal omawalitsuste peale sellest seisukohast waadati, et neile usaldati mitte riiklikud huwid, waid teise järgu huwid ja need olid kohalikud huwid ja tarwidused. Selle tagajärjel, et need huwid teisele kohale paigutati, järgnes sellest ka omawalitsuse õiguslik seisukord, nende hoole all olemine ja kõik teised nähtused, mis Wene ajal omawalitsustel läbi elada tuli. Kui meie ajakohasemale seisukohale asume, ja waatame omawalitsuse peale, kui õigusliku riigiasutuse peale, siis ei wõi meie mitte piirata tema piirkonda kohalikkude huwidega, waid meie leiame, et omawalitsuse kätte tuleks anda ka palju teisi huwisid, mis sugugi ainult kohalikud ei ole. Näiteks, kui anname omawalitsuse kätte mobilisatsiooni korralduse, sõjawäelaste nimekirjade pidamise, siis ei wõi ometi keegi öelda, et see ülesanne oleks kohaliku tähtsusega — see on riigi ülesanne, mida väga hästi kohalikud omawalitsused teha suudawad. Kui meie omawalitsuste kätte annaksime perekonna registreerimise nimekirjade pidamise — see on ka riikliku tähtsusega ülesanne; meil on isegi põhiseaduses teataw omawalitsuse kord ülikoolide tarwis ette nähtud, mis sugugi kohalikke huwisid ei sisalda, sest keegi ei hakka seda tõendama, et kõrgematel õppeasutustel ainult kohalikud huwid on; näiteks Tartus ja Tartu maakonnas, waid see on üleriikliku tähtsusega ülesanne, mis meie oma kõrgemate koolide kätte anname. Kui meie sellel alal wõime edasi minna, siis meie wõime näiteks ette tuua, et wabaid sadamaid leidub, mille walitsemine omawalitsuse iseloomu kannab. Wõiksime veel palju sarnaseid näiteid ette tuua. Nii peame õigeks tunnistama, et omawalitsus

pole mitte enam kitsal kohalikkude huwide alusel, waid omawalitsuse alla käiwad riiklikud huwid. Missugused huwid omawalitsuse alaks tunnistada, see ei ole enam põhimõtete küsimus, waid seda otsustatakse otstarbekohasuse järel. Sellepärast teeksin ma ettepaneku selle paragrahwi esimene pool wälja jätta kunni punktini, sest et see deklaratsioon midagi kindlamat ei sisalda, ja hakata neist sõnadest peale: „Samade kaudu teostab walitsemist koha peal riigiwõim, jne.“ Nii saaks see paragrahw kindlama kuju ja näitaks, et meil riigiwõim niisugustes asutustes, mille kaudu tema riiklikke huwisid teostab koha peal, tahab seltskonna korraldada jätta kohalikud huwid. Minu arwamise järele wõiks küll ainult selle teise poolega leppida, ning esimene pool wälja jätta.

J. J a n s (sd.): Omawalitsuse komisjon arutas tänasel koosolekul sedasama paragrahwi ja tuli sellesamale otsusele, nagu härra P ä t s'ki. Kuna akl. P ä t s juba seda seisukohta seletanud, siis kannan mina paranduse ette, mis omawalitsuse komisjonis, otsustati Asutawale Kogule ette panna. See kõlaks nii: „Koha peal hoolitsewad riiklikkude ülesannete täitmise eest omawalitsused, niipalju kui nende ülesannete iseloom ei nõua eriasutuste loomist“.

J u h a t a j a A. R e i: Lõpusõna on aruandjal.

A r u a n d j a A. A n d e r k o p p: Pean ütleva, et rahwaesitaja P ä t s on sedasama öelnud, mida komisjon tahtis öelda ja komisjon asub sellesamale seisukohale. Mis aga akl. P ä t s seletas, nagu oleks ainult Wenemaal nii, siis ei ole see mitte õige. Tõsi küll, et 19. aastasaja teisel poolel Saksamaal teine põhimõtte maksew oli, siis on ta sest põhimõttest wälja arwatud, ning Inglis- ja Ameerika ka sest põhimõttest kinni hoidnud ja sedasama teed käinud. Mitte üksi Wenemaa, waid ka meie omawalitsus peab samasuguse waatekohaga leppima, nii et see seisukoht komisjonile ka mitte wõrras pole. Mis puutub nüüd aga sellesse küsimusesse, siis pean ütleva, et raske on aru saada, kus paremust kätte saadaks. Selle paragrahwi teine lause seletab ta põhimõtte täiesti ära, ja kui akl. P ä t s parandust tuua tahtis, siis on see teiste sõnadega põhimõtte äraütlemine,

et omawalitsuse asutused teostawad riiklikke ülesandeid, kui aga Asutaw Kogu tahab öelda, et see wastuwõetaw parandus ainult on seda ette pannud, mis selles eelnõus leitakse, siis ei ole see mitte õige. Kui aga neist parandustest teine peaks saama wastu wõetud, siis oleks küll soowitaw akl. Päts'i oma. Et aga arusaamatust ära hoida, siis palun ma seda parandust mitte komisjoni parandusega ühes hääletamisele wõtta.

Juhataja **A. Rei**: § 75. kohta on tehtud kaks parandust — üks akl. Päts'i ja teine akl. Jans'i poolt. Et kumbagagi komisjoni aruandja ei ole ühinenud, siis tulewad nad eraldi hääletamisele. Ma panen härra Päts'i paranduse hääletamisele, ja kui see wastu wõetakse wõi tagasi lükatakse, siis jääb järele härra Jans'i parandus ja § 75., mis paralleelhääletamisele tulewad. Akl. Päts'i parandus seisab selles, et § 75. esimene pool kunni punktini wälja jätta, ja peale hakata sõnadest: „samade kaudu teostab walitsemist jne.“ Härra Jans'i parandus kõlab järgmiselt: „Kohapeal hoolitsewad riiklikkude ülesannete täitmise eest omawalitsused, niipalju kui nende ülesannete iseloom ei nõua eriasutuste loomist“. (J. Jans, sd.: Wõtan oma ettepaneku tagasi.) Et akl. Jans on oma paranduse tagasi wõtnud, siis tuleb hääletamisele ainult akl. Päts'i parandus. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Panen hääletamisele § 75. parandatud kujul. (Hääletatakse.) § 75. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 76. Omawalitsuse üksuste esituskogud walitakse üleüldise, ühetaolise, otsekohese ja salajase hääletamise teel proportsionaalsuse põhimõtete alusel.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 76. wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 77. Omawalitsuse üksustel on õigus oma kulude katmiseks maksusid määrata seaduses kindlaksmääratud piirides ja korras.

J. Jans (sd.): Omawalitsuse komisjoni nimel panen ette § 77. järgmiselt redigeerida: „Omawalitsuse üksus-

tel on õigus oma ülesannete täitmiseks maksusid wõtta ja koormatusi peale panna seaduses kindlaksmääratud piirides ja korras“. Omawalitsuse komisjon leidis hädasti tarwiliku olewat, et omawalitsustel õigus oleks peale rahaliste maksude ka naturaalkohustusi peale panna, muidu wõiks omawalitsustel oma ülesannete täitmisel ülesaamata raskusi ette tulla.

A. Oinas (sd.): Rhs. Jans'i redaksiooni pean oma poolt soowitawaks järgmistel põhjustel: § 83. on järgmist öeldud: „Ühtegi awalikku maksu wõi koormatust ei wõi kellelegi peale panna muidu, kui seaduse alusel“. Siin on kaks mõistet ette toodud: „awalik maks“ ja „koormatus“. Koormatuse all tuleb meil mõista naturaalkohustusi. Seega jätab põhiseadus meile maksud ja koormatused. Makswate seaduste järele on omawalitsuse kompetentis mitmesuguste naturaalkohustuste korraldamine. Kui meie jätame § 77. sel kujul maksma, kui ette loeti, siis annaks see omawalitsustele ainult õiguse maksusid peale panna. Sellega lõikaksime ühe osa kohustusi, naturaalkohustused ära. Kui omawalitsuse asutuste käes on õigus ka koormatusi peale panna, ei tee see härra Jans'i poolt tehtud parandus mingit kahju, sellepärast et paragrahwi lõpus on öeldud, et neid maksusid wõi koormatusi on õigus määrata seaduses kindlaksmääratud piirides ja korras. Nõnda on see härra Jans'i poolt ettepanud parandus õieti redaksioonilist laadi ja jätab ainult ukse lahti selleks, et omawalitsuse asutused seadusesolewaid koormatusi wõiksid kodanikkudele peale panna.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Anderkopp**: Isiklikult olen selle paranduse poolt, kuid komisjoni poolt ei ole minul selleks mitte wolitust, sest et komisjon teda arutanud ei ole, sellepärast tuleb teda lahus hääletada.

Juhataja **A. Rei**: § 77. tuleb kahes redaksioonis hääletamisele. Lubatakse, et ma esiteks selle paragrahwi parandusega koos hääletamisele panen. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on Asutaw Kogu § 77. härra Jans'i poolt ettetoodud parandusega wastu wõtnud.

H. Põhi (krst.): Ma palun § 77. järele uus paragrahw vastu wõtta: „Eesti piirides elawate vähemusrahwuste liikmed wõiwad oma rahwuskultuuriliste ja hoolekande huwide kättesaamiseks niipalju, kui nad riigi huwidele vastu ei käi, sellekohaseid autonoomseid asutusi ellu kutsuda“.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Anderkopp: Asutaw Kogu on selle paranduse kohta oma wastuse juba andnud, kui meie seda eelnõu II lugemisel arutasime. Asutaw Kogu leidis, et see parandus ei ole praegusel ajal meie põhiseaduses mitte vastu wõetaw. Komisjoni nimel ja Asutawa Kogu otsuse juurde jäädes ei saa selle ettepanekuga mitte ühineda.

Juhataja A. Rei: Komisjoni aruandja ei ole selle uue paragrahwiga mitte ühinenud. Panen ta hääletamisele. (Hääletatakse.) 28 häälega 27 vastu on see parandus vastu wõetud.

Aruandja O. Strandman (loeb): VIII peatükk. Riigikaitsest. § 78. Kõik Eesti kodanikud on seaduses ettenähtud alustel ja korras kohustatud wabariigi kaitsest osa wõtma.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 78. vastu wõetud.

Aruandja O. Strandman (loeb): § 79. Wabariigi kaitseks moodustatakse kaitsewäed, mille korraldus eriseadusega kindlaks määratakse.

J. Wain (sd.): Lugupeetud rahwa-saadikud! Põhiseaduse komisjonis olid pikad arutused selle üle, kuidas korraldada meil tulewikus riigikaitset. Suuremas osas riikides, nagu teada, on alaline sõjawägi; ainult mõned üksikud ja väiksemad on omale moodustanud miilitsa läbi kaitse. Kuid see, mis praegu olemas, ei luba weel otsustada, et ka tulewikus alalised sõjawäed olema saawad, ja nimelt niisugustel asjaoludel: sõjawäe korraldus, sõjawäe tehnika on senni ikka rohkem ja rohkem nõudnud üksiku inimese initsiatiivi; kompaktsed hulgad wõitluses on oma tähtsuse igas sõjas enam ja enam kaotanud. Sellepärast peab lootma, et tulewikus sõjawäe korraldus saab nii muudetud, et riigikaitse vastu kodanikkude walmistamine hoiab

selle eest, et noormeeste algatuswõime ei saaks halwatud, waid et see saaks kaswatatud. Toaksin teile näiteid sealt, kus senni rahwamiilitsa peal on riigikaitse kohustused olnud, nimelt Shweitsist. Põhiseaduse komisjonis toodi ette, peaasjalikult meie kõrgema haridusega sõjawäelaste poolt, et rahwamiilits ei saanud ennast wiimase ilmasõja kestwusel näidata, kuid sellejuures ei olnud need kõrgema haridusega sõjawõimud mitte kaugeltki nii waenulised rahwamiilitsa vastu, kui just tsiwilistid. Toaksin teile ette huwitawaid asju, mis, wõib olla, otsustada lasewad, miks just rahwamiilits ei saanud ennast selles sõjas näidata. Meil on teada, et enne Euroopa sõda Euroopas sellest kirjutati, kuidas Saksamaa agresiiwsem pool Prantsusmaale kallale saaks tungida. Kas tema väikeste neutraalriikide, Belgia ja Shweitsi, neutraliteeti pühaks saab pidama. Belgial oli oma korraldatud alaline sõjawägi, Shweitsil oli riigikaitse miilitsa näol. Mõlemad tahtsid näidata, et sel juhtumisel, kui neid sõjakeerdu kistud saab, nemad suudawad ennast kaitsta sel määral, et nende sõttakiskumine ei peaks huwitaw olema sellele, kes neid sõtta kisub. 1912. aastal olid Shweitsis sõjawäelised manööwrid, millest osa wõtsid Prantsuse kindralstaabi kindralid, Saksamaa poolt hulk sõjawäelasi, nende hulgas ka Wilhelm II. Prantsuse kindralite eesotsas olew kindral Langlois oli sellel arwamisel, et Shweitsi rahwamiilits sarnast sõjajõudu eneses esitab, mida tulewases sõjas väga tähtsal määral tuleb arwesse wõtta. Nimelt torkas neile silma asjaolu, et Shweitsi üksikutel wäeosadel kiire liikumiswõime oli, iseäranis artilleeria juures, kuna Shweitsi loodus selle liikumiseks väga soodne ei ole. (A. Kapp, krst.: Aga siis, kui mäest alla sõita?) Kui artilleeria ainult mäest alla sõidaks, selleks oleks Shweits väga soodne, kuid ka ülesse on tarwis sõita, ja selleks oli tarwis harjutada. Euroopa sõjateadlased, silmas pidades Shweitsi sõjawäeosade wõimet üksikute inimeste algatuswõimet ja intellekti, mis just mitte Belgia sõjawäe omast madalam ei olnud, tulid otsusele, et see õieti põhjuseks oli, mispärast Wilhelm mitte oma sõjawäed läbi Shweitsi, waid läbi Belgia wiis. (Wahelhüüe: Pariis oli ligem!) Siiski jäi temal läbi Bel-

gia minnes Pariis hoopis kättesaamatuks, kuna läbi Shweitsi oleks tema wähest paremini Pariisi wõinud jõuda. (Arwandja O. Strandman: Pariis oli kaugel! Naer. Hüüe: Oleks mäest üles tulnud minna!) Olen rõõmus, et lugupeetud rahwasaadikute meeoleu peale minu ettekanne wõib mõjuda. Arwan siiski, et need mehed wähem eksisid, kes Euroopas seda küsimust tõsiselt arutasid. Seesama kindral Langlois oma raamatus „Dix jours à l'armée suisse“, ja ka teised, kes Shweitsi sõjawäemanööwrid kaasa tegid, arwustawad wäga tõsiselt küsimust, kas ei oleks mitte tarwis nende juures miilitsasüsteemi riigikaitse sisse seada. (K. Päts, maal: Iga küsimuse üle wõib raamatut kirjutada.) Ei kirjutata aga mitte nii asjatundlikult, nagu teewad seda Prantsuse kindralid. Meie, kes meie sõjaliselt esimeses reas ei pruugi sammuda, waid kolmanda wõi neljanda järgu riik sõjaalal oleme, meil tuleks wõtta see küsimus arutamisele tõsiselt ja mitte nii lõbusalt, nagu seda wõetakse, sest meie wäikese riigi ressursid on igatahes alalise sõjawäe ülespidamiseks wäga nõrgad. Mina panen ette wastu wõtta § 79. järgmises redaktsioonis: „§ 79. Wabariigi kaitseks moodustatakse kaitsewäed, millel alaliste seiswate wägede iseloomu ei tohi olla.“

K. Ast (sd.): Toetan kõige tõsisemalt rhs. Wain'i ettepanekut, kuigi tema ettepanek Asutawa Kogu liikmetele wäga head meeoleu on tekitanud. Ma arwan, natukene naerda on terwisele kasulik, kuid asjaajamisele tihti mittekasulik. Riigikaitse küsimus on iseenesest üks wäga tähtis küsimus, ja ma arwan, enne kui sellest küsimusest rääkida, wõiks wahepeal natuke tõsiseks saada. Meie seisukoht riigikaitse küsimuses on järgmine: kui Eesti riigil üks õnnelikult lõppenud, wõiksime isegi öelda, wõiduga lõppenud sõda selja taga on, ei tohiks see weel meid sõjakummardajateks wõi sõjajumaldajateks teha, arwan ka, et meie rahwas seda tõepoolest mitte ei ole. Arwan ka, et Asutaw Kogu ei mõtle Eesti riigi tulewikku rajada sõjalise jõu peale, kuid sõjariistus jõuga peab Eesti riik igaks juhtumiseks warustatud olema wähemalt nii kaua, kui ei ole rahwuswaheline rahuküsimus selginud. Praegu on rahwuswahelised wahekorrad

tumedad, igasugused üllatused on wõimalikud, iseäranis ida poolt. Sellepärast arwame meie, et Eesti riik sõjaliselt tugewasti peab warustatud olema, ja et riigikaitsest iga Eesti riigi kodanik tingimata on kohustatud osa wõtma, kui temal iseäralikke terwislikult wabandawaid põhjusi pole. Missugune wõiks aga olla tugew ja üldine riigikaitse? Minu arwates ei saa tugewaks riigikaitseks... (Naer)... nähtawasti ei olene lõbus meeoleu mitte enam riigikaitsest — ... Minu arwates ei wõi tugewaks riigikaitseks Eestis, kus kodanikkude arw õige wäike, seiswad sõjawäed mitte olla, waid selleks wõib olla rahwawägi, millest kõik on kohustatud ühesugustel alustel osa wõtma. Just miilits see ongi, kes maksimum sõjakohustuslikke inimesi tegelikule riigikaitsele wõib kutsuda. Seiswate sõjawägede poolehoidjad leiawad küll wäga mitmesuguseid põhjendusi miilitsawägede wastu. Kõige shabloonilisem põhjus on see, et miilitsawägesid ei jaksata kunagi niimoodi wälja õpetada, sarnase distsipliini alla painutada, kui seda on seiswates sõjawägedes. Ometi peab tunnistama, et miilitsawägedes distsipliin alati kõige hiilgawam on. Kahjuks ei tea ma eraldi eriteadlaste arwamisi selle kohta teile esitada, kuid wõin seda öelda, et ma tuletaksin meelde manööwreid, mida peeti Shweitsis enne ilmasõja lahtipuhkemist 1912.—1913. a., missugustest manööwritest osa wõtsid wäga mitmed tähtsad sõjateadlased, mitte ainult Shweitsist, waid ka teistest naaberriikidest. Ja tol aastal mobilisatsioon läks hoopis paremini korda, kui eelmistel aastatel Saksamaal olnud mobilisatsioon. Akl. härra Päts, kes ise endine sõjawäelane, hüüdis siin wahela, et Shweitsis on artilleria alaline. Mina pean aga seletuseks ütlema, et Shweitsi artilleria, mis öeldakse olewat alaline sõjawäeosa, et sellel Shweitsi artillerial ei ole oma hobuseid, waid Shweitsi mobilisatsiooni ajal, millest ka suurtükiwägi osa wõtab, pannakse hobuste mobiliseerimine lausa mobilisatsiooni wäljakuulutamise päewal toime. Niiwiisi oli ka sellel juhtumisel, millest kõneles rahwasaadik Wain. Loomulik on, et harjumata hobustega, wäga raske on suurtükke wedada, et neid raske on isegi suurtüki ette rakendada. Kuid Shweitsis on see siiski hiilgawalt korda läinud ja see

näitab just, kui hästi Shweitsi soldat, suurtükiwäelane, oma asja tunneb ja loomadega oskab ümber käia. Teiste, isearanis jalawäeosade kohta peab sedasama ütleva, et soldati juures ju mitte nii tähtis ei ole distsipliin, kuiwõrd arusaamine nendest ülesannetest, mida soldatitelt nõutakse ja mida soldati peale lahingutingimistes pannakse, samuti ka muudes sõjatingimistes. Sarnaseid selleks tarwimise waid eelteateid ja oskusi omandawad kodanikud nendel maadel, kus sarnane süsteem walitseb, juba wõimalikult waraselt. Sellekohaseid harjutusi tehakse ju igas koolis.

Üheks wäiteks, mis pidawat rääkima seiswate wägede kasuks, tuuakse ette see, et seiswad wäeosad alati kohal on ja sellega kättesaadawad ja käepärast igal juhtumisel, nõnda, et igal hädaohu silmapilgul wõimalik on wälja kutsuda juba otsekohe mehi, ja neid waenlase wastu saata. Öieti on juba miilitsasüsteemi juures korraldus sarnane, et kõige lühema aja jooksul niipalju mehi wõib lipu alla kutsuda, kuipalju seda üldine jõudude maksimumi wäljaheitmise riigile lubab. Mobilisatsioon ei olene mitte niipalju sõjawäelaste ühtekohta koondamisest, kui igäuhe sõjawäelase riigitruudusest, ustawusest ja riigi liikumisabinõudest. Halbade liikumisabinõude juures ei saa teie ka seiswate sõjawägedega midagi ära teha. Igatahes on miilitsamaade mobilisatsioonid näidanud, et miilitsawäge wõib wäga kiiresti mobiliseerida. Minu kätte ei ole teated ulatanud sellest, kuidas läksid mobilisatsioonid Shweitsis wiimastel aastatel, kui kartus kerkis, et wõidakse neutraalsesse Shweitsi sisse tungida, kuid igatahes ei ole need mobilisatsioonid wist mitte ebaõnnestanud, sest siis oleksid need, kes meil Eestis miilitsasüsteemi wastu wõitlewad, sellest rääkinud. Et seda aga mitte tehtud ei ole, siis wõin mina sellest kaudselt järeldada, et need mobilisatsioonid mitte ebaõnnestanud ei ole. Põhiseaduse komisjonis nimetati, et ükski miilitsasüsteem ei ole lahingutingimistes ennast awaldanud. Öeldi, et on olnud ainult üks sõda alaliste wägede ja miilitsawägede wahel, see oli buuride ja Inglise sõda, ja selles sõjas olewat miilitsasüsteem kõige armumal kombel ennast kompromeerinud. Seda ütles just üks wäga kõrgel seisew sõjawäelane, ja seda wäidet oleks wõi-

dud ka täna siin korrata. Mina aga arwan, et sellega ei maksaks wälja tulla, sest just buurid panid inglastele lõpmata wisalt wastu, ja mitte asjata ei omandanud buuride juures sarnased kindralid, nagu de Vet rahwuskangelaste kuulsuse. (K. Päts, maal.: See oli siis, kui weel Englise alalised wäed ei olnud kohale jõudnud.) Ma usun, et ükski inimlik jõud ei oleks buurisid päästnud Inglismaa käest, sest Inglismaa käes oli rahaline jõud, olid niiwõrd suured inimestetagawarad, et kui buurid ennast ka wiimase meheni oleksid lasknud omale kõige kasulikumates lahingutingimistes maha tappa, ka siis ei oleks wõinud buurid ilmariigiga sõdades sõda omale kasulikult lõpetada. Igatahes buuride ja Inglise wahelisest sõjast ei saa miilitsasüsteemi halwaksmõistmise mõttes järeldusi teha. Meie wõime aga kindlasti öelda, et kõik sõjad, kui nad suureks paisuwad, tegelikult miilitsasõdadeks muutuwad. Wõtke wiimane ilmasõda. Kas wiimases ilmasõjas olid otsustandwad need sõjawäed, keda aastate pikkusel ette walmistati ja kes kasarmu distsipliinist ja trillist olid läbi käinud? Meie nägime, et ilmasõjas kõik rahwuslikud kaitsejõud maksimumis olid wälja heidetud, riigid olid suutnud wälja anda maakaitse wäeosasid, kes mingisugust sõjalist haridust polnud saanud. Ka Eesti sõjas nägime meie, et mitte kaugegtki need ei sõdinud, kes ilmasõja olid kaasa teinud ja kes suurema sõjalise ettewalmistuse olid saanud, waid sõdisid ka need kodanikud, kes waewalt püssi oskasid lasta. Igatahes mitte õpetatud wäed ei päästnud Eesti riiki lõpmata raskest seisukorrast, waid seda tegid kodanikud, kellel arusaamine oli ja kes waimustatud olid Eesti demokraatliku riigi ülesehitamisest. Miilitsawägi ei tähenda sugugi õpetamata wäge. Miilitsasüsteemi juures peawad samuti sõjakoolid ja ohwitseride eskadron olema. Miilitsasüsteemi juures omandatakse samuti tarwilikud teadmised, kuid selle wahel, et miilitsasüsteemi juures on õppus korraldatud otstarbekohasemalt, kui alalise wäe süsteemi juures. Miilitsasüsteemi juures õpetatakse soldatitele ainult seda, mis tingimata tarwis on, kuna aga üleaarused õppused, nagu neid Wene sõjawäes palju oli, ära heidetakse. Need üleaarused õppused ei lisanud soldatitele mitte midagi ligi. (K. Päts, maal.:

Seda ei wõi öelda.) Miilitsawägesid kujutada sarnase karjana, kes on aetud käsu järgi riigikaitseteenistusse ja kes mitte midagi korda ei jaksa saata, on ülekohtune nende olewate miilitsawägede wastu, kes oma korralduse poolest kõikide imestust ära on teeninud. Kas Eestis need mehed lahingutingimistes ennast tõesti halvemini on üles pidanud, kes ainult lühikeseajalist õppust on saanud, kui need, kes ilmasõjast on tulnud? Minul on kokkupuutumist olnud asja kursis olewate isikutega. Olen ohwiteridega kõnelenud, kes lausa wastupidist tõendawad, kes ütlewad, et nende hulgas, kes tulid lagunenud Wene sõjawägedest, kes meie maale jõudsid Saksa okupatsiooni ajal, et nende keskel palju sarnast elementi leidus, kes oma sõjawäesolemisega just neid halbu Wene tsaristliku wäe tundemärkisid kandsid. Need mehed aga, kes wabatahtlikult lipu alla astusid, kelle teadmised selles seisis, kuidas püssi laadida, ja kuidas waenlasele kuulisid saata, need mehed on Eesti sõjas kõige suuremat wahwust ja enesalgamist üles näidanud. Mina ei ole nõus täna teile pikka ettelugemist pidama selle küsimuse üle, kuid lugemin kohuseks siiski seda Asutawale Kogule ette kanda.

A. Anderkopp (töer.): Piinlik on küsimuses sõna wõtta, milles sa ennast kodus ei tunne olewat. Kui aga niisuguseid põhimõtteid esile tuakse, millega nõus ei saa olla, siis ei saa ka waikida. Üks sarnane küsimus oli see, et Asutaw Kogu naeris, põhjendus mispärast ta naeris, oli see, et riigikaitse küsimus üldse üles on wõetud. Asutaw Kogu on leidnud, et riigikaitse küsimus on naeruwäärne asi ja sellega ei tule tegemist teha. Mina pean selle wastu protesteerima. Kui Asutaw Kogu naeris, siis naeris ta asjalikult. Kui siin küsitakse, miks Saksamaa pealetungimist ei alganud Shweitsi kaudu, siis peab ütleva, sellepärast, et Shweitsis miilits sees oli. Mina ei ole siin suuri teadmisi omandanud, kuid olen lugenud raamatuid, kus sõjaaegseid mälestusi on üles pandud, see on kõigepealt Saksa hiljutise wägede ülemjuhataja Ludendorff'i ja kindral Hindenburg'i mälestused. Olen lehitsenud seda, mis Prantsuse asjatundjad on ette toonud. Loomulik on, et Saksamaa läbi Belgia Prantsusmaale tungis, ja mitte Shweitsi kaudu, sest need teed, mis läbi Shweitsi

Prantsusmaale wiivad, on palju kehweamad, et sõjawäge ei oleks saanud warustada, ega sõjamoona järele wiia, ja kõigepealt ei oleks saanud seda suurt ülesannet läbi wiia, mida taheti kätte saada, ette teades, et Inglismaa sõtta kaasa lööb, ja see on selge, et Saksamaa seda teadis. Sarnast raudteewõrku kui Belgias, ei ole terwes maailmas, ja selle otsustasid sõjawõimud kaugelt paremini, kui meie Wain ja Ast. (Hüüe: Ja Anderkopp!) Ja wõib olla ka Anderkopp, kui tema mitte aru ei saa, millest ta räägib. Tekib tahes wõi tahtmata küsimus üles, mis Ast üles tõstis, see on wahe alalise ja miilitsa sõjawäe wahel. Kas on miilits ennast sõjas üles näidanud? Buuri sõjas kaotas ta täiesti. Asutawa Kogu põhiseaduse komisjoni koosolekul ütles härra Ast wäga õieti, et Inglise wägi mitte wõitnud ei oleks, kui alaline sõjawägi mitte kuskile poleks kõlbanud. Ei tohi mitte silmast lasta, missugune Inglise wägi sees oli. Wõib olla need, kes buuri sõda ainult Saksamaa läbi tunnawad, need wõiwad nõnda otsustada, sest Saksamaa oli buuri sõja ajal inglasega wihawaenlane. Teised maad, peale Saksamaa, räägiwad aga hoopis teist asja, sest oma alalise sõjawäega sai Wene-Jaapani sõja ajal Wenemaa nõnda lüüa, nagu seda senni keegi teine riik ei ole saanud. Kumb parem on olnud, kas sõjawägi wõi miilitsawägi, selle kohta midagi kindlamat ei wõi öelda. Mina paneksin selle paragrahwi asemel, mille kohta rahwaesitaja Wain paranduse teinud, et Eestis mingisugust kaitsewäge olemas ei ole. Ma saan aru, meie riik on niiwõrd wäike, ja meil on niiwõrd wähe inimesi, et meie ei tohi ühtegi kaotada, meie ei tohi ühtegi kopikat lendu lasta. Asi ei ole iseenesest mitte nii, meil ei ole mingisugust õigust öelda, et meie targemad oleme kui need inimesed, kes 20 wõi 30 aastat pärast meid tulewad. Ma arwan iseenesest, et siis, kui meil üldse sõjawäge ei ole, siis ei ole ka põhiseaduses sarnast paragrahwi tarwis. Wõib olla, et saadakse ka sellest omal ajal mööda, kuid Shweitsiga ühe pulga peale meie ennast seada ei saa.

Teie teate, et meil kahelt poolt hädaohu on karta, esiteks ida poolt, ja teiselt lõuna poolt, Suur-Saksa hädaohu wastu Eesti üksi wõidelda ei saa, sest seda „Drang nach Osten“ oleme tähele pannud wiimasel ajal. Meie peaksime

püüdma selle ideeni jõuda, mille täide-minemise juures meie kahtleme ja mis, võib olla, ka lähematel aastatel läbiwiidaw ei ole, ja missugused tekkimised ei sünni üle öö. See on Balti ääriikide liit, ja võib olla, et see lähemal ajal teostamist leiab, mis Lääne-Wene ja Suur-Saksa hädaohu vastu kaitseks saab olema. Kuigi iseenesest sarnane Balti wõi ääriikide liit ees on, siis see meilt tingimata kohustusi nõuab, ja siis ei wõi ometi mitte käsi rüppe lasta ja seista.

Kui teie ütlete, et meil iseseiswat sõjawäge ei tohi olla, siis lükkate teie meie jalgealuse ära, wõtate wõimaluse, luua seda liitu, ja sellega jätate selle hädaohu kätte, mis meil idast tulemas on. Seda põhimõtet vastu wõtta ja ennast nendest targemaks teha, kes 20—30 aastat pärast meid tulewad, ei ole Asutawal Kogul mingisugust õigust. Kui tahate meie iseseiswusel jalad alt ära lõigata, määrake meile sarnane kord sisse. Tahetakse aga teist teed käia, siis igatahes seda parandust vastu wõtta ei saa. Kui meie endile kindla riikliku korra oleme loonud, kui meie iseseiswuse eest enam wõidelda ei tule, siis tulge sarnaste ettepanekutega, — praegu aga, kus meie wäljawaated selgumata, kus meie tulewik täitsa tume, ei ole meil õigust — kordan weel kord — niisuguseid seadusi wälja anda, mida tulewik ise tegema saab. Weel vähem on meil õigust seda teha, kui meie tõendame, et see läbiwiidaw alles, võib olla, 20 aasta pärast saab olema. Asutawa Kogu põhiseaduse komisjonis pidid needsamad liikmed kätt südame peale pannes ütleva — ütlen seda jutumärkides — lähema 15—20 aasta jooksul miilitsasüsteemi läbi wiia ei saa. Mis õigus on meil korda maksuma panna, mis alles meie pojapoegade ajal läbiwiidaw on. Minu arwamise järele peame meie need parandused tagasi lükkama. (K ä t e p l a k s u t a m i n e k e s k e l.)

K. A s t (sd.): Ma pean ütleva, et rhs. Anderkopp liig palju oma pojapoegade eest hoolitseb, kuna kasulikud oleks praegust seisukorda parandada. (H ü ü d e d k e s k e l t: K a A s t' i p o j a p o e g a d e e e s t!) Kui niisugusele waatekohale asuda, et meie ei saa tulewiku jaoks üldse mitte midagi kindlaks määrata ja ette näha, siis ei ole üldse meil põhiseadust tarwis. Mina olen igatahes sellel arwamisel, ja usun ka, et wist suu-

rem hulk teisi seda sama on, et käesolewas põhiseaduses kaugeltki kõik öeldud ei ole, mis Eesti wabariigi walitsemise korrasse ja alasse puutub. Igatahes leiawad tulewased põlwed siin wäga palju muuta, võib olla, et ei olegi tarwis seda oodata, võib olla, et meie weel, kes seda põhiseadust wälja töötame, ise weel uusi parandusi ette paneme ja nende poolt kõige tulisemat kihutustööd saame tegema. Tulewaste põlwede tahtmist ei saa meie muidugi ette ära näha, waid peame püüdma üldistes joontes neid sihtjooni tabada, mis inimkonna arenemisele kohased on olnud. Üks sarnastest arenemise joontest on igatahes see, et meie kaldume selle poole, et kärpida sõjawäe wäljaminekut, piirata suurte sõjawägede ülewälpidamist ja wabastada üksikuid inimesi liig pikast riigikaitse-teenistusest. Arwatawasti leidub teie hulgas inimesi, kes ehk mäletawad aegu, mil Wene riigis weel 9—10-aastane sõjawäekohustus maksmas oli. Wiimasel ajal nägime 3-aastast kohustust. (H ü ü e p a r e m a l t p o o l t: 5 - a a s t a s t!) Samuti oleme meie pealtnägijad olnud, kuidas Saksa riik oma sõjawäekohustuse aastaid 2 peale kindlaks määras. Iseäralik on see põhjendus, nagu takistaks miilitsasüsteemi sissetoomine meid astumast riigikaitse ühendusesse oma naabritega, kui seda tarwis peaks olema. Oletan igatahes sarnast wärdust, kuid mina ei saa siiski mitte aru, mispärast takistaks miilitsasüsteem Eesti riiki loomast sõjalisi kokkuleppeid riigikaitseks oma lähemate naabritega. Mina arwan, meie käest ei tulda mitte küsima, missugune on meie sõjawägede korraldus, ei tulda küsima, missugune on meie soldati nimetus, kuidas neid hüüame. Meie käest küsitakse ainult ühte, missugune on meil poliitiline orientatsioon, ja kas meie tunnistame tarwilikuks teatud sõjalise kaitselepingu, kas meie wõtame lepingu alusel endi peale kohustusi kanda. Mitte see ei ole meie lepinguosalistele tähtis, mida wiisi meie oma sõjawäge lipualla kutsume, waid tähtis oleks nendele, kuipalju suudame meie mehi lipualla saada. Nüüdse süsteemi juures jõuame meie igatahes maksimumi oma sõjalisest tegewusest lipualla kut-suda, ja see on meie lähematele naabritele tähtis, aga mitte, kuidas meie sõjawägi seemiselt korraldatud on. Meil enestel peaks aga see teadmine olema,

et otstarbekohaselt oma sõjawäge korraldame.

A. Anderkopp (töer.): Wäga raske on waielda, kui meie waated täielikult lahku lähewad. Siin seletati, et kodumaa kaitsemisel tähtis ei ole, kuidas meil wõideldakse, waid palju meie mehi kokku saame. Mina arwan, et meie ei korralda oma sõjawäge mitte teiste riikide pärast, waid meie oma riiklikust seisukohast ja tema tarwidustest wälja minnes. Arwuga meie ei saa midagi kätte. Tarwis on õpetust ja kawakindlat õpetust. Seda ei suuda põhjalikult praeguse tehnika juures anda lühemaajaline õpetus. Kui tähtis on sõjawäe kaswatus ja õppus, kõneleb kõige paremini aeg esimestel kuudel meie wabadussõjas. Kui enamlased Wiru maakonda tungisid, oli neil enne Rägawere lahingut 5. polgus ligi 3.000 meest. Kuid pärast lahingut jäi neid polkownik Reek'ile kõigest 250 meest. See oli arw, millega ta Kadrina poole taganes. Nõnda oli siis arwuga, kuid sõjamehi nende hulgas ei olnud. Teine juhtumine, ja ma arwan, et see enam saladus olla ei tarwitse. Kadrina jaam. Waenlane wiis wersta eemal. Wäerinnaülem kindral Tõnisson istub koos oma staabiülega polkownik Rink'iga wagunis kaardi taga. Küsimise peale, palju Teil praegu kokku sõjamehi on, wiskab rahuliku iseloomuga inimene hooga pliiatsi ja sõnab: mis sõjamehi, mehi on, aga sõjawäge mitte. Kui meie miilitsa kaudu samasugust sõjawäge tahaksime kaswatada, kus 3.000 mehest pärast esimest lahingut 250 järgi jääb, siis oleme riiki asutades ja põhiseadust „parandades“ temas küll ilusa „paranduse“ wastu wõtnud. (W a h e l h ü ü e: Ö i g e l!)

K. Päts (maal.): Sõjawäel on oma tehniline külg, mida mitte ei saa miilitsa-harjutustel omandada. Siin räägiti, et Shweitsis on hea kord, et distsipliin on hea, ja ma wõin tähendada, et meie tuletõrjujatel wõib olla weel parem kord. Alles eile nägin ma, kuidas nad läksid sirgetes ridades, puhtates riietes, õige rõõmsad „näod ees“. Niisugust miilitsakorda wõime meie luua, ja küll nad jalutawad ka umbes nagu meie tuletõrjujad, kui nad lühikeseks ajaks kokku tuuakse, kuid ometi ei saa meie weel seda kaitsta, et need wälispidi kordapidajad kõige paremad mehed sõjas on. Kui meil siin ette toodi, et meie wägi, mis meid aitas Wenemaast wabaneda, miilitsawägi on olnud, siis pean ma tähendama selle

peale, et see suur eksitus on. Pidage meeles, et suurem osa meie sõduritest ilmasõja olid läbi teinud. Meie peame ka silmas pidama seda, et meie wäejuhid ka tähtsat osa mängiwad, sest wägi ei seisa mitte üksi meestest koos, kes püssi lasewad, waid terve mobilisatsioon, wäe sisemise elu ja wõitluste juhtimine seisab wäeülemuse käes. Kui meie põhjalikumalt asjaoludesse tungime, siis leiame, et meil wäeülemuses juhtiwatel kohtadel olid kõik elukutselised sõjamehed, mehed, kes sõjast läbi on käinud ja kellel sõjapraktika seljataga on. Meie ohwitserid on sõjaaegsed ohwitserid olnud, ja selle tõttu said nad ka nende wäeosa-dega, mis lühikest aega õppinud, nii kergesti walmis. Just tähtis on see, et wäejuhatajad oskaksid wäe üle walitseda. Miks — see pole nii põhjusega nähtus — Inglise kindralid ilmasõjas ühendatud wägesid ei juhitanud, waid Prantsuse kindralid, küll sellepärast, et Inglise kindralitel ei ole seda head praktikat, kui Prantsuse omadel wägede juhtimises, mis rahuajal seiswate wägede juhtimises omandatud. Kui siin räägiti, et Shweitsis on suurtükiwägi hea, siis ärgu lastagu silmast, et need eriwäeosad ka Shweitsis rohkem alalise wäe iseloomu kannawad, seal on neil kasarmud ja laskeplatsid, on kindlad kaadrid ja wäljaõpetatud kindlad osad.

Miilitsawäe ühte head külge wõib selles leida, et ta ei tarwitse alati nii suur olla, kui seda seisew wägi on. Kuid see on osalt ka nõrk külg, sest siis ei suuda juhatajad rahuajal wäejuhtimises tarwiliku wilumust omandada. Rääkige meie kõrgemate sõjameestega, siis wõib kuulda, et meie noored ohwitserid on omandanud suuremalt osalt alles lahinguwäljal oskuse ja praktika wäge juhtida. Et meie sõda nii lühikene aeg oli, ja meie häid tagajärgi saawutasime, olgugi et majanduslik külg meil lonkab, sellest ei wõi weel oletada, et meie mõne rahu-aegse Euroopa sõjawäe wastu oleksime wõinud seista, oli ju see sõjawägi, kelle wastu meie wõitlesime, terroriga kokku aetud, ilma mingisuguse parema korraldusega. Raske on tõendada, et meie oleksime saanud mõnele paremale sõjawäele wastu panna. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: A g a l a n d e s - w e h r ?) Kas teie arwate, kui terve landeswehr meie wastu oleks tulnud, siis meie wõitnud oleksime? Tuletage meelde,

mis kindral Laidoner landeswehri kohta ütles kinnisel koosolekul, ja siis oleksite wahelhüüetega etteawaatlikumad; teine asi on aga, kui teie selle olete ära unustanud. (Wahelhüüe: Kes kalew-lased wälja õpetas?) Teie küsite, kes kalew-lased wälja õpetas? Ka nemad sõdisid ja said esimesi tähtsaid wõitused siis, kui meile peale tungisid korraldamata rüüstajate salgad, kas teie arwate, et meie oleksime suutnud oma õpetamata spordimeestega nii ruttu waenlast tagasi tõrjuda, kui see waenlane ei oleks täiesti korraldamata olnud? Sellega ei wäheenda ma sugugi meie wahwa malewa teeneid.

Kui meil seiswa wäena kindlasti korraldatud kaadrid olemas, kui mobiliseerimise kord tubli, ja alaline eelõppus hästi korraldatud kõigi riigikaitse liikide tarwis, ja kui ohwitserid juba rahuajal ennast sõjawäeelule pühendawad, tema tarwidusi uuriwad, parandusi kawatsewad, meie algupärasusi wõitluses ja wägede liikumises katsuwad selgitada ja ette ära kasutada, siis wõime oma riiki kindlalt kaitsta. Kuigi meie seisew sõjawägi wäike wõiks olla, siiski oleks ta alaliseks kooliks; siis saame elukutselised ohwitserid, mis ometi wäga tähtis on. Meie ei tarwitse sugugi õelda, et meie sõjawägi peaks suur olema, aga meie sõjawäe korraldus tulewikus peab hea olema ja kuigi wäikene hulk korras on, siis wõtawad need wäljaõpetatud sõjawäed oma sisse teised ja aitawad seda waimu, mis nendes olemas on, edasi wiia. Olid ju juhtumised, et kui meie sõjawäeosades mõnes waim kõige parem oli, ja kui sinna saadeti teisest wäest nõrgad osad, siis oli ta warsti kui laine-tega ümber piiratud, ja kaswas uue ümbruskonnaga kokku. Ei pruugi olla seda, mida nii kardetakse, ei tarwitse meil läikiwaid uniwormisid olla, waid on tarwis kindlat korda, sõjamehelist waimu ja ühistunnet, ja seda on jäädawate wäeosade juures wõimalik teostada ja luua. Kas aga wõimalik läbi wiia miilitsas, kui arwestatakse paarinädalise miilitsawäe kokkutulemisega. See on ka täiesti wõimalik. See on aga sõjawäe tehnika küsimus, ja mina pean ainult kahetsema seda, et kus meil tehnilisi teadmisi tarwis on, et sel juhtumisel kauemat aega teeninud ohwitseri ei ole, kes selle küsimuse juures oma autoriteetse sõnaga wõiks otsust anda. Imelik, et sõjami-

nistri esitaja nii tähtsa küsimuse puhul puudub Asutawas Kogus. Mina lõpetan sellega ja teatan oma rühma nimel, et meie tingimata hääletame komisjoni paragrahwi poolt.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Strandman: § 79. praeguses redaktsioonis tahab lahti jätta küsimuse, kas peab Eestis olema alaline sõjawägi wõib peab riigikaitset korraldamata miilitsasüsteemi järele. See küsimus tuleks lahendada eriseaduses. Sotsiaaldemokraadid nõuawad, juba põhiseaduses määratagu ära, et Eesti kaitsewägi korraldatakse miilitsasüsteemi järele, aga isegi härra Ast tegi selle kohta märkuse, et meie mitte enne 15—20 aastat ei jõua miilitsawäge täielikult korda seada ja alalise sõjawäe juurest üle minna täieliku miilitsasüsteemi juurde. Seda ütles Asutawa Kogu liige härra Ast põhiseaduse komisjonis, et üleminek peab nii kaua kestma. Kui lugu nüüd nii on, et meie oma põhiseadusesse peame paragrahwi üles wõtma, et meil alalist sõjawäge ei ole, ja sealjuures meie ette teame, et see üle 10 aasta kestab, kus meil weel alaline sõjawägi on, siis wõtame meie otsekohe niisuguse seisukoha, et meie oma põhiseadust peame hakkama rikkuma, kui meie oma praegust sõjawäekorda tahame parandada enne miilitsasüsteemi maksmapanemist.

Juhataja A. Rei: Sõna on rahwaesitajal Ast'il faktiliseks märkuseks.

K. Ast (sd.): Mina pean seda tõendamata, et minu seletustest põhiseaduse komisjoni istumisel wõõriti on aru saadud. Seletasin põhiseaduse komisjonis seda, et üleminek praeguste seiswate kaadrite juurest miilitsakorralduse juurde aegamööda peaks sündima. Ma ei ole selles eriasjatundja, kui palju see aega wõtab, aga ma niipalju sellest aru saan, et see peab järk-järgult sündima. Enne tuleb kindel kord wälja töötada, missuguste osadena paigutatakse praegu teenistuses olew sõjawägi jne. ja et see kestab, wõib olla, 15—20 aastat. See ei ole mitte minu arwamine, et see niikaua kestab, wõib olla, et ta kestab wähem, sest ma ei ole eriasjatundja. Wahpeal olen aga rääkinud sõjaasjatundjatega, kes aga arwawad, et selleks sugugi nii pikka aega tarwis ei lähe. Kuid seda

ma ei ole rääkinud, et peame 15 aastat ootama enne kui see maksma hakkab, waid ma olen öelnud, et teatud aega see nõuab.

Juhataja A. Rei: § 79. kohta on antud rhs. Wain'i poolt uus redaktsioon, millega ei ole ühinenud komisjoni aruandja. See redaktsioon on järgmine:

„§ 79. Wabariigi kaitseks moodustatakse kaitsewäed, millel alaliste, seiswate wägede iseloomu ei tohi olla.“

Mina arwan, et seda mitte kui parandust selle paragrahwii juurde ei wõi wõtta, sellepärast tuleb ta komisjoni poolt wäljatöötatud paragrahwiga paralleel-hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Et kumbki ettepanek absoluutset hääleteenamust ei saanud — rhs. Wain'i ettepanek sai poolt 30 ja komisjoni ettepanek 41 häält — panen nad uuesti poolt ja wastu hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Komisjoni ettepanek on hääletamisel saanud poolt 42 häält, wastu — 33, rhs. Wain'i ettepanek poolt 32, wastu 42, sellega on § 79 komisjoni redaktsioon wastu wõetud.

Aruandja O. Strandman (loeb): § 80. Mobilisatsiooni wäljakuulutamise kui ka sõjalguse korral läheb wabariigi kaitsewägede juhatamine Wabariigi Walitsuselt tema poolt määratud iseäraliku kaitsewägede ülemjuhataja kätte, kelle wõimupiirid eriseaduses kindlaks määratakse.

K. Ast (sd.): Ma panen ette see paragrahw järgmiselt redigeerida: „Mobilisatsiooni wäljakuulutamise, kui ka sõjalguse korral antakse wabariigi kaitsewägede juhatamine Wabariigi Walitsuse poolt määratud iseäraliku kaitsewägede ülemjuhataja kätte“ jne. Sellega tuleks wälja jätta sõna „läheb“ ja tema asemele panna „antakse“ ja sõnade „walitsuselt tema“ asemele panna „walitsuse“. Seda ettepanekut põhjendan sellega, et muidu wõib sellest paragrahwist niiwiisi aru saada, nagu ei oleks Wabariigi Walitsusel wabariigi kaitsewägede kohta midagi öelda, kui tema poolt ülemjuhataja ametisse on seatud. Niiwiisi ei ole põhiseaduse komisjon seda küsimust mitte mõelnud. Kui põhiseaduse komisjon on redigeerinud „walitsuselt tema poolt määratud“ jne., siis on tahtnud ta sellega nagu alla kriipsutada, et harilikul ajal sõjawägede juhatus seisab walitsuse käes; kuid see on iseenesest mõis-

tetaw, see järgneb kõigist teistest paragrahwidest, et sõjawägede käsutamine tõepoolest walitsuse käes seisma peab. Ei wõi aga asuda niisugusele seisukohale, et walitsus kõigist sõjawäesse puutuwatest korraldustest enda lahti ütleb, kui sõda lahti puhkeb, ja sõjawägede ülemjuhataja korraldusi jagama hakkab. Seda ei ole isegi warem kuskil sündinud, näiteks meilgi; käsud tulewad ka meil sõjaministeeriumi, aga mitte sõjawägede ülemjuhataja poolt; on terwe suur ala sõjawäesse puutuwaid asju, mis ikka walitsuse alla kuuluwaks jääwad ja mitte ülemjuhataja alla.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Strandman: Rhs. Ast tõstis siin põhimõtteliku küsimuse üles, nimelt leiab ta, et meie § 80. meie sõjawägede ülemjuhatamist walitsuse käest ära wõtta ei wõi ja ülemjuhataja kätte anda. Ma pean ütleva, et selles mõttes ei ole seda põhiseaduse komisjon arutanud. Iseenesest leian ma, et mõte, mis rhs. Ast'i poolt siin ette toodi, mitte õige ei ole. Kui walitsus ja ülemjuhataja sõjawäge juhatawad, on mingisugused 2 wõimu olemas ja siis ei saa mingit õiget juhatamist. Minu teada on sõjawägede ülemjuhatamine selles: kui seal wõim usaldatakse ühe inimese kätte ja kui walitsus, wõi see, kes selle juhataja määrab, leiab, et see juhatamine õige ei ole, siis määrab ta teise, et aga tema ise selle wahele segab, ei ole praegusel ajal kuskil wastuwõetaw ja sellepärast arwan ma, et seda põhimõtet komisjoni seisukohast kaitsta ei wõi. Komisjon tahtis siin öelda, et sõjawäge juhatab kunni ülemjuhataja määramiseni Wabariigi Walitsus ja ka mitte sõjaminister. Siin on öeldud, et juhatamine läheb Wabariigi Walitsuselt tema poolt määratud ülemjuhataja kätte. Kas see mõte Asutawa Kogu poolt poolehoidmist leiab wõi mitte, see on teine küsimus, aga nii oli komisjoni mõte, et niikaua kui sõda ei ole, juhatab sõjawäge walitsus tema terwes koosseisus, ta wõib selle korralduse ka ühe inimese kätte usaldada, kas peaministri wõi sõjaministri kätte. Igatahes on wõim terwe walitsuse käes kunni mobilisatsioon wälja kuulutatakse, siis läheb ta ülemjuhataja kätte, kelle korraldusesse walitsus ennast segada ei wõi, keda ta ainult tagandada wõib. Mis mobilisatsioonis puhtub, siis ei kuulu see mitte ülem-

juhataja, waid sõjamineisteriumi juhata-mise alla.

Juhataja A. Rei: Akl. Ast'i poolt on parandus tehtud, et § 80. sõna „läheb“ asemele sõna „antakse“ panna ja sellesamas lauses sõna „walitsuselt tema“ asemele wõtta sõna „walitsuse“. Kes on rhs. Ast'i paranduse poolt? (Hääletatakse.) Akl. Ast'i parandus on nähtawa enamusega tagasi lükatud. Panen hääletamisele § 80. komisjoni redaktsioonis. (Hääletatakse.) § 80 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja O. Strandman (loeb): „§ 81. Wabariigi Walitsusel on õigus eriseaduses ettenähtud alustel ja korras kaitsewägedesse puutuwaid seadlusi ja määrusi wälja anda.“

Sellel paragrahwil on oma ajalugu. Alguses wõeti ettepanek wastu, et asutatakse meil sõjanõukogu, mis seadlusi ja määrusi wälja annab. On palju teenistuse korraldusi, mida oleks raske parlamendi otsustada anda, waid seal on eriteadlasi waja, kes määrused wälja arwaksid, kuid walitsus paneks nad maksma. Pärast loeti, et põhiseaduses seda ära määrata oleks üleliigne, sest need seadused ja määrused nõuawad eriteadlaste poolt wäljatõtamist sõjamineisteriumi juures, kuid wäljakuulutamiseks lähewad nad Wabariigi Walitsuse kätte.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) § 81 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja O. Strandman (loeb): „§ 82. Wabariigi kaitsejõudude mobilisatsiooni wäljakuulutamise otsustab riigiwolikogu.“

Wabariigi Walitsusel on õigus ilma riigiwolikogu otsust ära ootamata mobilisatsiooni wälja kuulutada, kui wõõras riik wabariigile sõda on kuulutanud, sõjalist tegewust alanud wõi wabariigi wastu mobilisatsiooni wälja kuulutanud.“

Kui ma ei eksi, siis rääkis selle paragrahwi wastu esimeses kõnes peaminister ja arwas, et walitsusel peaks mõnikord õigus olema mobilisatsiooni wälja kuulutada ilma riigiwolikogu nõusolekuta. Peab tähendama, et põhiseaduse komisjonis oli see küsimus pikalt arutamisel, kus meie wägede ülemjuhataja ja sõjamineisteriumi esitaja osa wõtsid ning otusele tulid, et Eesti riik on nii wäike, et seal küll nii ruttu sõjawägi kokku tulla

wõib, kuidas asjaolu nõuab ja et walitsusel seda mitte waja wälja kuulutada ei ole. See oli sõjawäe eriteadlaste arwamine, ja sellega ühineb ka põhiseaduse komisjon.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) § 82 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Kübarsepp (loeb): IX jagu. Riigimaksudest ja eelarwetest. § 83. Ühtegi awalikku maksu wõi koormatust ei wõi kellegi peale panna muidu, kui seaduse alusel.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) § 83 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Kübarsepp (loeb): § 84. Ei tohi kellelegi riigi kulul waewatasu wõi muud tasu määrata muidu, kui sellekohase seaduse põhjal.

K. Wirma (sd.): Minu arwates on see paragrahw täitsa üleliigne, sest et iga aasta seatakse maksude üle eelarwe kokku ja peale selle räägib § 60. sellest, et eelarwe pannakse kinnitamiseks riigiwolikogule ette ja kinnituse korras määratakse need kulud ära, mis palkadeks ja waewatasuks määratud, nii et see paragrahw täiesti üleliigne on. Ma teen ettepaneku ta wälja jätta.

A. Anderkopp (töer.): Kui isand Wirma järjekindel oleks olnud, siis oleks ta pidanud juba ka § 83. wälja jätma, sest et selle põhjal ei saa juba awalikku maksu ja koormatust peale panna ilma sellekohase seaduseta, mis ka wäljaspool eelarwet sünnib. Minu arwates aga eksib isand Wirma, kui ta ütleb, et seda juba eelarwe ära ütleb. See eelarwe kohta käiw paragrahw ei ütle mitte midagi autasu kohta, waid seda, missugune peab sissetulekute ja wäljaminekute kawa olema. § 84. kõneleb sellest, et kui kellegi tahetakse anda tasu, siis seda just lihtsalt eelarwe korras teha ei saa, waid kõigepealt sellekohane eriseadus maksma tuleb panna, mille alusel alles wastawa summa eelarwesse saab wõtta. Kui härra Wirma tahab, et tasu anda ka walitsus wõib ilma seaduseta, kõiksugu summasid selleks eelarwesse wõttes, siis saab ta oma parandusega esineda. Ei taha ta niisugust walitsuse õigust mitte, peab ta oma paranduse wastu olema. Mis moodi neid maksusid, mis autasuks määratud, saadakse, see on juba teine küsimus, mida

eelarwe määrab. Loomulik on, et § 84. sellel kujul sisse peab jääma, nagu ta ette on pandud.

Juhataja A. Rei: Akl. Wirma poolt on ettepanek tehtud § 84. välja jätta. (Hääletatakse.) Akl. Wirma ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud. Panen siiski § 84. weel hääletamisele. Kes on tema wastuwõtmise poolt, palun käed üles tõsta. (Hääletatakse.) § 84 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja E. Kübarsepp (loeb): § 85. Iga aasta jaoks seatakse riigi sissetulekute ja väljaminekute üleüldine eelarwe kokku. Seadusandlikul teel wõib tema makswust jaoliselt pikendada kunni uue eelarwe wastuwõtmiseni.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) § 85 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp (loeb): „X peatükk. Põhiseaduse jõust ja muutmisest. § 86. Põhiseadus on kõikumata juhtnööriks riigiwolikogu ning kohtu ja walitsuse asutuste tegewuses.“

Need motiivid, mis Asutawa Kogu komisjoni sundisid seda paragrahwi nüüsgusel kujul wastu wõtma, nagu ta praegu ette kanti, olen ma juba I lugemisel ette kandnud ja loodan, et see Asutawal Kogul teada on.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) § 86 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp kannab ette ja eraldi hääletami-

sel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 87—89.

§ 87. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on rahwal rahwaalgatuse korras, kui ka riigiwolikogul harilikus korras.

§ 88. Põhiseaduse muutmise, olgu see algatatud kas rahwaalgatuse korras wõi riigiwolikogu poolt, otsustab rahwas rahwahääletusel.

§ 89. Põhiseaduse muutmise eelnõu peab rahwale vähemalt kolm kuud enne rahwahääletuse päewa teada antama.

Juhataja A. Rei: Sellega on Eesti wabariigi põhiseaduse eelnõu II lugemisel wastu wõetud. Sõna on rahwasaadik Anderkopp'il.

A. Anderkopp (tõer.): Minu arwates ei wõi sellel otsusel, mis Asutaw Kogu teispäewal tegi, tähelpanu olla, et eelnõu II lugemisel tuleks wastuwõetuks lugeda, sellepärast et meie otsustasime seda siis, kui riigiwolikogu nimetus weel lahtiseks jäi, ja mitmed paragrahwid weel lõpuliikult wastu wõtmata jäid. See tuleb weel II lugemisel wastu wõtta seda silmas pidades, et komisjon nende kohta homme seisukoha saab wõtta, siis wõiksid nad homme II lugemisel arutatud saada.

Juhataja A. Rei: See oli ekslik, et põhiseadus on II lugemisel wastu wõetud. Mõned paragrahwid tulewad weel II lugemisel wastu wõtta. Tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku kohta. Ettepanek on tehtud koosolek homme harilikul ajal ära pidada. Selle ettepaneku wastu ei waielda, loen ta wastuwõetuks. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei.**

Abiesimees **J. Seljamaa.**

Abisekretäär **A. Jürman.**